

DET HÖGRE LJUSET

Sándor Weöres

DET HÖGRE LJUSET

DIKTER

BRÄNDA BÖCKER FÖRLAG

STOCKHOLM 2009

SÁNDOR WEÖRES
DET HÖGRE LJUSET

Dikter i urval, översatta från ungerska
Tolkningar av av Ove Berglund

första utgåvan, första tusendet
Formgivning och sättning: Björn Edlund
Tryck: CO-Print Professional, Nässjö
satt med Hoefler Text av Jonathan Hoefler

Publicerad med stöd från Hungarian Book Foundation

ISBN 91-976382-3-4

ISBN 978-91-976382-3-4

©Brända Böcker Förlag

FÖRORD

Frågar man ungrare vem som är deras största poet svarar många Sándor Weöres. Det finns andra ikoner, främst Sándor Petőfi, Endre Ady, och Attila József, som genom många odödliga dikter och korta, dramatiska, eller tragiska livsöden har tagit större plats i ungrarnas hjärtan, men Weöres ses som en sorts ungerska poesins universalgeni. Han rör sig obehindrat inom alla tänkbara genrer och lokaler: folkdiktning, historia och myter, transcendental mystik, orientalisk kultur, humor, lekfullhet, kärlek, erotik, språkexperiment, grafisk poesi, danser och symfonier, grotesker och nonsensvers.

Weöres samlade texter, prosa oräknat, omfattar cirka 5000 sidor egna dikter och diktöversättningar. Han har ur ungerska litteraturen letat fram och publicerat 1000 sidor "glömd" poesi i två volymer, *Három veréb hat szemmel* (*Tre sparvar med sex ögon*), och han är ständigt föremål för litteraturvetenskapliga studier.

Sándor Weöres föddes 1913 i Szombathely i västra Ungern, och växte upp på faderns gods i näralliggande Csöngé. Fadern var officer i Österrike-Ungerns armé, och fick avgå under Horthys regim på 1920-talet. Modern var bildad, och gav tillsammans med en guvernant sin son kunskaper i språk och klassisk litteratur. Weöres var klen och sjuklig som barn och passade inte in i skolan. Han sökte sig från den ena skolan till den andra tills han äntligen klarade studenten.

Weöres började tidigt skriva dikter. Den första publicerades 1928, då Weöres var 15 år, och han kom snabbt att betraktas som ett poesins underbarn. Dikten *Gamlingar* (sid. 25) är från denna tid, och just den uppmärksammades och användes av Zoltán Kodály i ett körverk. Från 1932 publicerades Weöres dikter ofta i den betydelsefulla tidskriften *Nyugat*.

Weöres studerade från 1933 vid universitetet i Pécs, först historia, geografi, och till och med juridik, men senare och djupare filosofi och estetik. Han var en tid intagen på psykiatrisk klinik för neurasteni, en diagnos med freudianska undertoner. På sjukhuset skrev han bland annat en välkänd dikt *Valse triste* (sid. 59). 1936-1937 gjorde han en lång resa till Indien, Kina och Ceylon. Han disputerade 1939 på en avhandling *Diktens födelse*, som huvudsakligen behandlade hans eget sätt att skriva poesi (!). Han underströk att incitamentet till många av hans dikter är en metrisk form, en rytm, en melodi, som först senare fick ordens innehåll och mening.

Weöres fick Baumgartenpriset för sin första diktsamling *Hideg van (Det är kallt)* publicerad 1934. Den kom att följas av ett tiotal volymer dikter samt några skådespel och översättningar, fram till 1948. En samling *Medusa* fick hård

kritik av en aktad filosof och kritiker Béla Hamvas, som fördömde 'individuallyrik' och fick Weöres att dikta orfeiskt, vilket betyder ungefär att dikten ska spegla människans gudomliga kärna och att diktaren måste ned till själens djupaste och irrationella nivå för att få en glimt av det mystiskt heliga, den högre existensen. Man måste lämna sitt Ego, och ta sig förbi tillvarons meningslöshet, och man ska heller inte försöka förbättra världen. För Weöres, som för övrigt skrev mest på natten, kom den gudomliga tillvaron att beskrivas som ljuset, det vägledande ljuset, det högre ljuset. Hamvas påverkan var tydlig i samlingen *A teljesség felé (Mot fullkomligheten)* från 1945.

Hamvas hade också kritiserat Weöres experimentella och lekfulla lyrik som bestod av sånger, ljudramsor, rimflåtor, grafiska ordsammanställningar, finurliga barndikter. Lyckligtvis tog han inte åt sig av den kritiken och i *Rongyszónyeg (Trasmatta)* och senare i *A ballgatás tornya (Tystnadens torn)* och *Bóbita* finns åtskilligt av denna sorts poesi, som har blivit Weöres mest populära hos allmänheten, framför allt barnen.

Efter det kommunistiska övertagandet 1948 fick Weöres det orimliga kravet att skriva socialrealistiskt enligt regimens önskan, vilket förde med sig att han i över sju år inte publicerade egna dikter: Han gjorde åtskilliga översättningar, bland annat av orientaliska verk.

Han träffade vid samma tid sin hustru Amy Károlyi, också poet och översättare, som han sedan levde med till sin död.

Trots att det kommunistiska oket blev lättare efter 1956 publicerades hans diktsamling *Tűzkút (Eldkälla)* i Ungern först 1964, efter att den utgivits tidigare samma år av ungerska emigranterna i Paris. Senare på 1960-talet publicerades

ett par dramer och 1968 återtog han hög plats på parnassen med en diktsamling *Merülő Saturnus (Saturnus nedgång)*. Han fick Kossuthpriset 1970.

Weöres mest märkliga verk är den lyriska berättelsen *Psyché* (1972) med undertiteln ”skrifter av en poet från äldre tider”. Det är ett självbiografiskt verk av en uppdiktad kvinnlig poet, Erzsébet Lónyay, 1795-1831, kallad Psyché, hennes dikter, översättningar, dagboksanteckningar, korrespondens, dramatiska stycken, samtal, m.m, det mesta på vers, tillkomna i en tid då det ungerska språket omformades radikalt av Ferenc Kazinczys språkreform. Psyché skriver på både äldre och nyare sätt, diskuterar ord och syntax, kommunicerar med dåtida kritiker, träffar Goethe, Hölderlin, Beethoven, har en kärlekshistoria med en äldre (verklig) poet, m.m. Weöres dikter, lagda i Psychés hand, sägs vara briljant pastisch, där finns också språklekar, och dikter på tyska och franska.

Ännu ett halvdussin diktböcker kom ut innan Weöres avled 1989.

I föreliggande lilla urval av Weöres dikter har jag bett mina medarbetare om huvudsakligen begripliga dikter med bunden form. Jag har disponerat materialet så att jag börjar med mitt enda exempel på en grafisk dikt, så följer tok- och nonsensverser, en grotesk, en dödsdans, ett par dikter om empati och kärlek. Urvalet går sedan ned i livets meningslöshet, i den kroppsliga döden, och i sökandet, kopplad till uppgörelsen med Egot, och vägen mot hoppet som han ser i det orfeiska inre/högre ljuset. Därefter sker en sorts återfärd med Weöres *Ars Poetica*, ett par intryck från folkliv och resor, och boken

avslutas med några roliga och ljusa dikter som ungerska barn lär sig och har med sig hela livet.

Urvalet skiljer sig nästan helt från det som gjorts Géza Thinsz svenska utgåva *Tystnadens torn* (Bonniers 1973). Det mesta av urvalet och råöversättningarna har gjorts av Farkas Vánky, men jag har också haft hjälp av Judit Sántha, Anikó Nagy, Imre Szente, Péter Kádár, György Fenyő, István Palotai, David Aladar och László Sall. Källa till texten ovan är huvudsakligen Susanna Fahlströms avhandling *Form and Philosophy in Sándor Weöres Poetry* (Uppsala 1999) och förorden av Miklós Wajda och William J Smith i en engelsk utgåva av utvalda dikter, *Eternal Moment* (Anvil Press, 1988).

Boken ges ut med stöd från Hungarian Book Foundation och Svenska Akademien.

Stockholm i december 2008

Ove Berglund

TAPET OCH SKUGGA

druva ranka reva klase druva ranka reva klase druva ranka re
anka reva klase druva ranka reva klase druva ranka reva klas
eva klase druva ranka reva klase druva ranka reva klase druv
qip qip qip qip qip qip
qip qip qip qip qip qip
qip qip qip qip
skörd väntar skörd väntar skörd väntar
kärran åker uppför berget kärran åker uppför berget kärran
korgen korgen korgen
qip qip qip
qip qip qip qip qip qip
qip qip qip qip qip qip
nka reva klase druva ranka reva klase druva ranka reva klas
ase druva ranka reva klase TVÅ SAMTIDIGA KVÄLLAR
ka reva klase druva rank FINNS BARA VISSA KVÄLLAR
qip qip qip DEN TREDJE RÄTTA LIGGER
qip qip STÅR UTANFÖR OCH TIGGER
qip qip qip

DEN BAKFULLE

Vart gick jag i min prakt i natt, i prakt i natt?
Var såg jag fönstret öppna emot gatan?
En man eller en kvinna bodde där, men var?
Var såg jag ljuset, fönstret, en mörk gavel?

Var blev jag full? Det har jag helt glömt bort.
Nu minns jag bara mörkret, och så ljuset.
En man eller en kvinna fanns i huset
och han-hon sa nåt meningsfullt och stort.

Fönstrets ljus – rent himmelsk var den glöden.
Den mörka väggen steg ur underjorden.
I kroppen eld, en gräshoppsvärm i öknen.
I skallens hålrum stråkmusik från krogen.

Ett revben smärtar, vissa saker kommit bort.
Jag grät, vem rånade, en kvinna eller man?
Eller nån hjälpte mig, en ovän eller vän?
Men varför smärta? Gråt av glädje eller sorg?

Det var helt mörkt och fönstret brann som svavel.
Jag borde veta resten, hur jag kom tillbaks.
Jag borde blivit kvar där intill husets gavel,
nedsjunken, dödsskjuten, som en soldat.

NORDKAP

Den grova saltvinden skriker, dess vrål
får halvcirkelformade bukten att skälva,
ishavet är blankvitt som slipat stål.

Människor blir milda, tröga och snälla,
och fylls av en lycklig sinnesro,
stirrar ej längre, vågar knappt tänka.

Här världens ände, en hemlig port.
En klippa reser sig som en jätte
och söker himlen med stora horn:

tre mörka toppar likt kraftiga tänder,
vars fästen stupar i havets djup.
Havet skaver i berget, gör ränder.

Landskapet fruset, dess bleka ljus
får immateriella kroppar i blomning.
Den arktiska midnatten fyller sitt rum.

På havsytan: rödlila praktfull blomstring
Fjällen mot jordens nordliga pol
höljs av ett brandgult ljus, som en hägring:

en kyligt gnistrande Midnattssol.

FÉN

Bóbita Bóbita dansar,
himmelens änglar har samlats,
grodorna blåser i flöjter,
syrsorna gnider fioler.

Bóbita Bóbita leker,
trollar, och grisen får vingar,
rider den, lovar den kyssar,
nojsar, och nasse blir lurad.

Bóbita Bóbita bygger,
slottet är gryningens dimma,
talrika gäster i rummen,
dvärgkungens döttrar och söner.

Bóbita Bóbita gäspar,
lägger sig mjukt på ett höstlöv,
vaktas av två blanka sniglar,
slumrar bak lummiga kvistar.

FÉKÄRLEK

”Jag följde dig, jag gömde mig, i mossan, i tjärnen,
jag trycktes ned av vattenspegeln, allt i mig värker,
den vassa säven skar mig,
släpp in mig, släpp in mig!”

”Mjuka bädden finns i molnen,
där finns silkesljus från månen,
till mitt rum, kom inte åter.”

”Jag var din låga, gråtande bar jag din hetta,
mitt tomma hjärta brändes mot en ödslig himmel,
ändå frös blommorna,
släpp in mig, släpp in mig!”

”Mjuka bädden finns i molnen
där finns sammetsljus från månen,
till mitt rum, kom inte åter.”

”Jag var din själ, jag vandrade bland själlösa,
jag såg fiskar med stela ögon i dyiga vattnet,
jag såg en trött buffel som glodde ifrån bron,
släpp in mig, släpp in mig!”

”Bli då åter min hands skugga,
bli då åter mitt ögas låga,
till mitt rum, kom inte åter.”

”Jag var din skugga, jag var din eld, jag var din själ,
släpp in mig, släpp in mig --”

BJÖRNENS GRUBBEL

Våren kommer, vintern går,
björnen bidar i sitt håll.
Stanna inne, kravla ut?
Stort bekymmer, svårt beslut!

Ute huttra, isig päls,
inne slumra, ha bekvämt;
ute äta fett och gott,
inne bara svält och smått.

Krypa ut blott en minut,
se hur träd och busk ser ut?
Hallon, honung denna vår?
Det är frågan, den är svår.

EN LURIFAX

Jag bar en korg från Norge – tror du det?
Det är en katt i korgen – tar du den?
Den kan bli bra som musvakt – vet du det?
och jama på vårt hustak – hör du det?
Jag bar den under hakan – kan du det?
Jag gick i berg och dalar – gör du det?
och invid branta stupet – får du det?
i sänkan, ned i djupet – törs du det?
Men korgen blev allt tyngre – blir den det?
och katten bara gnydde – fick den det?
Den rev mig djupt i knogen – ser du det?
sen sprang den bort i skogen – synd var det?

VANDRARNA

Vackert väder, låt oss vandra,
du och jag och inga andra,
vi tar vägen längs med bäcken,
in i vida videsnåren,
och i kväll, med trötta fötter,
vilar vi inunder kvistar,
syrsor spelar, drömmar viskar,
världen flyr på fjärlvingar.

UT UR VASSEN

Snoken simmar genom vassen,
andungen på farligt vatten.

Ådan prasslar genom säven,
föser kullen ut i världen.

Vattenytan speglar himlen,
upp och ner ses andfamiljen.

Andkullen med sin herdinna
ses av ormar, grodor, spindlar.

SOLSKEN I LUFTEN

Solsken är i luften, ängen
glimrar som av glöd,
och den unga våren slänger
ut sitt guld i överflöd.

Åkerns ande sjunger,
fågeln ror i himlens hav.
Sommar, doft av honung,
nalkas dag för dag.

Ljusa tiders själ nu vandrar,
grödorna är unga.
Sjung och låt oss gunga, gunga
liksom klockans tunga!

MOLN I SKYMNINGEN

Molnet som flyttar på kvällen
liknar en flicka med lockar,
prydd med en eldröd tiara,
håret en svävande slöja.

Himmelens rådjur hon jagar,
finner ej himmelska bytet.
Gråtande fyller hon sakta
mänskäran tätt invid stupet.

OM STORMEN KOMMER IFRÅN SKYN

Om stormen kommer ifrån skyn,
lille bror, tag hand om mej.
Om månen vandrar bort från byn,
lilla syster, skydda mej.

För vårt hus är långt, långt bort,
skymt av buskar runtomkring.
Men ängeln, på sitt Jord-besök,
äter middag vid vår grind.

LILLANS VISA

O om jag vore gråsparv,
jag skulle flyga
omkring i solens strålar,
jag skulle kvittra
kvällar och morgnar,
och dagar när man bakar,
jag skulle skynda
att smaka mammas kaka.

O om jag vore vinden,
jag skulle vina,
och leka kurragömma
i rock och vantar –
på sommarkvällen,
i skenet ifrån månen,
jag skulle somna
i famnen hos min mamma.

O om jag vore stjärna
på himlavalvet,
mitt ljus skulle få skina
ända till jorden –
Men aj, från rymden
kommer jag aldrig åter,
utan min mamma
jag sitter jämt och gråter.

HAGTORN

Natt på hösten
hagtornen står och glöder
hagtornen står och glöder
i mörker

Törnen susar
vind ifrån norr o söder
hagtornen står och glöder
och darrar

När månen drar slöjan
däröver
den blir till en flicka
som gråter

Natt på hösten
hagtornen står och glöder
hagtornen står och glöder
i mörker

INNEHÅLL

Förord.....	7	<i>Ur samlingen</i> Trasmatta (<i>Rongyszőnyeg</i>).....	36
Tapet och skugga (<i>Tapéta és árnyék</i>).....	12	Upplöst närvaro (<i>Oldódó jelenlét</i>).....	39
Den bakfulle (<i>A másnapos</i>).....	13	Lättare att inte vara (<i>Nem élni könnyebb</i>).....	40
Lammskolan (<i>A birka iskola</i>).....	14	Greco's liknelse om genius (<i>Greco példázata a géniuszról</i>).....	41
Hundbutiken (<i>A kutya-tár</i>).....	15	Nocturne (<i>Nocturnum</i>).....	42
Liten saga (<i>Regélő</i>).....	16	Tredje Symfonin, del 1 (ur <i>Harmadik szimfónia</i>).....	44
Dödsdans (<i>Haláltánc</i>).....	17	Min vän, du som säger... (<i>Barátom, ki azt mondod</i>).....	47
Riddar Grancorn (<i>Grancorn lovag</i>).....	20	Vid livets slut 1969 (<i>Az élet végén 1969</i>).....	48
Kaspers serenad (<i>Paprikajancsi szerenádja</i>).....	24	Pavane (<i>Pavane</i>).....	50
Gamlingar (<i>Öregek</i>).....	25	Döden (<i>A balálról</i>).....	52
Avsked (<i>Búcsúzó</i>).....	27	Rörlig oktaederkristall (<i>Mozgó oktaéder-kristály</i>).....	53
Romans om bevakarna (<i>Románc az őrzőkről</i>).....	28	Högtid (<i>Ünnep</i>).....	54
Ballad om tre löv (<i>Ballada három falevélről</i>).....	30	Det eviga (<i>Öröklét</i>).....	55
Kretslopp (<i>Forgás</i>).....	31	Att dö (<i>Megbalni</i>).....	56
Rymden (<i>Az űr</i>).....	32	Det högre ljuset (<i>A felső fény</i>).....	57
Talisman (<i>Talizmán</i>).....	34	Ars poetica (<i>Ars poetica</i>).....	58
I natten, i öknen (<i>Éjszakában, pusztaságban</i>).....	35	Valse triste (<i>Valse triste</i>).....	59
		Minnen från Hardanger (<i>Hardangeri emlék</i>).....	60
		Nordkap (<i>Nordkap</i>).....	62
		Fén (<i>A tündér</i>).....	63
		Fékarlek (<i>Tünderszerelem</i>).....	64
		Björnens grubbel (<i>A medve töprengése</i>).....	65
		En lurifax (<i>Csali-mese</i>).....	66
		Vandrarna (<i>Barangolók</i>).....	67
		Ut ur vassen (<i>Éren - nád</i>).....	68
		Solsken i luften (<i>Napsugár a levegőben</i>).....	69
		Moln i skymningen (<i>Alkonyi felhők</i>).....	70
		Om stormen kommer ifrån skyn (<i>Ha vihar jó a magasból</i>).....	71
		Lillans visa (<i>Buba éneke</i>).....	72
		Hagtorn (<i>A galagonya</i>).....	73

Brända Böcker Förlag har tidigare utgivit

Attila József: *En eld som bränner mig*, 2004

Mihály Babits: *Jona*, 2006

Sándor Kányádi: *Den nyfikna månen*, 2007

Sándor Kányádi: *Dagg på stjärnan*, 2007

Publicerad med stöd från Hungarian Book Foundation

Brända Böcker Förlag

c/o Ove Berglund

Ringvägen 10

11726 Stockholm

ove.berglund@comhem.se

www.freewebs.com/brandabocker

